

SOCIALINIO DARBUOTOJO DARBO TURINIO POKYČIAI TEIKIANT PASLAUGAS BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE VAIKAMS SU INTELEKTO IR (AR) PSICHIKOS NEGALIA

Prof. dr. Vida Gudžinskienė

Mykolo Romerio universitetas
Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas
Edukologijos ir socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas 8 650 19442
Elektroninis paštas: vida.gudzinskiene@mruni.eu

Lilita Rimkevičė

Socialinės globos centras „Vija“
Vyriausioji socialinė darbuotoja
Apuolės g. 44, LT-48302 Kaunas, Lietuva
Telefonas 8 659 06350
Elektroninis paštas: l.rimkevice@gmail.com

*Pateikta 2021 m. spalio 5 d.
Parengta spausdinti 2021 m. lapkričio 8 d.*

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-08

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas socialinių darbuotojų, dirbančių su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais bendruomeniniuose vaikų globos namuose, darbo turinio pokyčiai pereinant nuo institucinių prie bendruomeninių paslaugų. Kai paslaugų gavėjai pereina gyventi į bendruomeninius vaikų globos namus, socialiniams darbuotojams tenka atsakomybė ir už vidutinę ar sunkią negalią turinčių klientų integraciją į visuomenę, paslaugų ieškojimą bendruomenėje, nebelieka įstaigos struktūros ir sumažėja teikiančio

paslaugas personalo. Todėl, dirbant bendruomenėje su neįgaliais vaikais, socialinio darbuotojo darbo pobūdis įgauna kitokią formą nei dirbant institucijoje. Siekiant atskleisti socialinių darbuotojų darbo turinį, kai pereinama nuo institucinių prie bendruomeninių paslaugų, buvo pasitelktas kokybinis tyrimas, analizuota socialinių darbuotojų, dirbančių su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais, patirtis. Tyrime dalyvavo septyni socialiniai darbuotojai. Tyrime taikyti metodai: teoriniai – mokslinės literatūros, dokumentų lyginimas, apibendrinimas; empiriniai – pusiau struktūruotas interviu kokybiniais duomenimis surinkti; kokybinis turinio (angl. content) analizės metodas – interviu duomenims analizuoti.

Vykstant pertvarkai socialinių darbuotojų, dirbančių bendruomeniniuose vaikų globos namuose, pareigos papildė naujomis funkcijomis: pirkti maisto produktų, užtikrinti ir organizuoti maisto gamybą; prižiūrėti drabužius ir patalynę; vesti užimtumo veiklą, pasirūpinti namų ūkiu, patiems vykti atnaujinti vaiko dokumentus, užtikrinti nuotolinį ugdymą. Tyrimas atskleidė socialinių darbuotojų, dirbančių bendruomeniniuose vaikų globos namuose, naujas atsakomybės rūšis, susijusias su vaiku: atsakomybę už vaiko sveikatos būklę, pasirūpinimą, kad būtų suvartoti paskirti medikamentai, ir atsakomybę vykstant viešuoju transportu su vaikais. Tyrimu nustatyta, kad, vykstant pertvarkai, socialiniams darbuotojams padaugėjo pareigų: bendradarbiauti su medicinos įstaigų darbuotojais, bendradarbiauti su mokyklų ir (ar) ugdymo įstaigų darbuotojais, bendradarbiauti su kitų įstaigų personalu dėl laisvalaikio ir (ar) užimtumo, prižiūrėti šildymo sistemą, teritoriją, pateikti informaciją apie namų skaitiklių rodmenis. Socialinio darbuotojo vaidmuo tampa daugiafunkcis, įvairiapusis.

Reikšminiai žodžiai: bendruomeniniai vaikų globos namai, institucinė globos pertvarka, socialinės globos paslaugos, socialinis darbuotojas, vaikai su negalia.

Įvadas

Lietuvos praktika neįgalūs asmenis, taip pat ir vaikus globoti stacionariose įstaigose buvo kritikuojama nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu (Genienė & Šumskienė, 2016). Įsipareigojimai Europos Sąjungai ir gausi Lietuvos nevyriausybiinių organizacijų kritika lėmė, kad 2012 metais buvo suformuluotas deinstitutionalizacijos tikslas – „iki 2030 m. suformuoti nuoseklią ir koordinuotą pagalbos ir paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam neįgaliam vaikui, likusiam be tėvų globos vaikui, neįgaliam asmeniui gauti individualias paslaugas ir reikiamą pagalbą, įsitraukti į bendruomenės gyvenimą ir, nepatiriant socialinės atskirties, dalyvauti jame, kiekvienam neįgaliam vaikui, likusiam be tėvų globos, augti saugioje ir jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje, jos nesant – globėjų šeimoje, ypatingais atvejais sudarant sąlygas, kiek įmanoma artimesnes šeimos sąlygoms“ (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginių gairių patvirtinimo“, 2012). Sėkminga socialinės globos namų deinstitutionalizacija šiuo metu yra viena iš prioritetinių Lietuvos socialinės politikos sričių. Tačiau, kuriant esminius socialinės globos pokyčius, jiems įgyvendinti būtina globos struktūroje dirbančių asmenų įtrauka. Todėl globos institucijų darbuotojai

įvardijami kaip vienas iš įrankių įgyvendinti socialinių paslaugų teikimo pokyčius. Norint realizuoti įstaigų funkcijas yra būtinas darbuotojų išitraukimas (Hammond & Butler, 2003). J. Campbell ir kt. (2018) teigia, kad socialinių darbuotojų bendražmogiškosios vertybės svarbios neįgalių asmenų teisėms įgyvendinti. L. Healy (2008) teigimu, socialiniai darbuotojai įgyvendina žmogaus teises. Todėl socialinės globos struktūros reorganizavimo sėkmė priklauso nuo socialinio darbuotojo veiklos.

Socialinės globos struktūros reorganizavimo tema atlikta nemažai mokslinių tyrimų. Mokslininkai analizuoja deinstitutionalizacijos proceso įtaką socialinių darbuotojų profesinei kompetencijai ir psichosocialinei savijautai. Profesinės kompetencijos tobulinimo svarbą socialinės politikos pokyčio metu nurodo B. Cooper (2000). Būtinumą tinkamai parengti socialinius darbuotojus socialinėms paslaugoms teikti bendruomenėje pabrėžia J. E. Klein (2014). C. Collins-Camargo ir B. Antle (2018) atkreipia dėmesį į socialinio darbo sudėtingumą ir į refleksija grindžiamos supervizijos būtinybę. Vis dar didelį mokymų, orientuotų į praktinėje veikloje kylančias problemas socialiniams darbuotojams deinstitutionalizacijos metu, poreikį akcentuoja V. Gudžinskienė ir R. Raudeliūnaitė (2016). Deinstitutionalizacijos proceso poveikį neigiamai socialinių darbuotojų psichosocialinei būsenai atskleidė L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė (2016). Minėtos autorės nurodo, kad neužtikrintumas dėl darbo, informacijos stoka, neapibrėžtumas dėl ateities lemia neigiamą savijautą darbe. J. Griciūtė ir L. Senkevičiūtė-Doviltė (2018) pabrėžia socialinių darbuotojų, dirbančių pertvarkai atrinktoje socialinės globos įstaigoje, motyvacijos stoką dalyvauti institucijos pertvarkoje. Deinstitutionalizacijos tyrimai Bulgarijoje atskleidė darbuotojų išitraukimo svarbą į socialinės globos pokyčio formavimą (Ivanova & Bogdanov, 2013). A. Kiaunytė ir V. Lygnugarienė (2019) pabrėžia, kad naujai formuojama socialinė politika, susijusi su vaikų globa ir teisių apsauga, keičia socialinio darbuotojo veiklos turinį, kelia iššūkių profesionalumui. Lietuvoje vykstančios pertvarkos kontekste dirbančių socialinių darbuotojų veiklą atskleidė V. Gudžinskienė, R. Raudeliūnaitė ir R. Uscila (2017). Minėti autoriai apibūdino socialinių darbuotojų patirtį ugdant vaikų globos namų vaikus – jie akcentavo įgūdžius, kurių reikia savarankiškam gyvenimui. Tyrimo metu atskleisti vaikų įgalinimo sunkumai ir metodai, skirti sunkumams įveikti. Socialinių darbuotojų veiklos turinio ypatumus ugdant intelekto negalią turinčius jaunuolius atskleidė R. Raudeliūnaitė ir V. Gudžinskienė (2017). Neįgalių jaunuolių integracijos į bendruomenę aspektus analizavo V. Gudžinskienė ir J. Šurpik (2017). Tačiau stokojama tyrimų apie tai, kaip pasikeičia socialinio darbuotojo darbo turinys teikiant paslaugas bendruomenėje intelekto ir (ar) psichikos negalią turintiems vaikams.

Mokslinė problema – deinstitutionalizacija veikia socialinės globos paslaugų teikimo pokytį, todėl įgyvendinant deinstitutionalizacijos tikslus būtinas reikšmingas socialinių darbuotojų indėlis. Teikiant socialinės globos paslaugas deinstitutionalizacijos kontekste ypač svarbi – paslaugų gavėjų integracija į bendruomenę. Dirbant bendruomenėje su neįgaliais vaikais, siekiant visapusės integracijos į bendruomenę, socialinio darbuotojo darbo pobūdis įgauna kitokią formą nei dirbant institucijoje, todėl svarbu turėti moksliskai pagrįstų duomenų ir jų pagrindu sukurtų žinių, kurios padėtų siekti socialinės gerovės ir visokeriopos paslaugų gavėjų integracijos į bendruomenę.

Tyrimo klausimas: kaip keičiasi socialinio darbuotojo darbo turinys teikiant ilgalaikės socialinės globos paslaugas bendruomeniniuose vaikų globos namuose?

Objektas – socialinių darbuotojų darbo turinio pokyčiai pereinant nuo institucinių prie bendruomeninių paslaugų.

Tikslas – atskleisti socialinių darbuotojų darbo ypatumus ir turinį dirbant su intelekto ir (ar) psichikos negalia turinčiais vaikais pereinant nuo institucinių prie bendruomeninių paslaugų.

Uždaviniai:

1. Aptarti teorinius socialinio darbuotojo darbo ypatumus teikiant socialinės globos paslaugas intelekto ir (ar) psichikos negalia turintiems vaikams.
2. Atskleisti socialinių darbuotojų, dirbančių su intelekto ir (ar) psichikos negalia turinčiais vaikais, socialinio darbo turinį pereinant nuo institucinių prie bendruomeninių paslaugų, remiantis socialinių darbuotojų patirtimi.

Taikomi metodai: *teoriniai* – mokslinės literatūros, dokumentų lyginimas, apibendrinimas; *empiriniai* – pusiau struktūruotas interviu, skirtas kokybiniais duomenims surinkti; kokybinis turinio (angl. *content*) analizės metodas – interviu, skirtas duomenims analizuoti.

1. Socialinio darbuotojo veikla teikiant socialinės globos paslaugas intelekto ir (ar) psichikos negalia turintiems vaikams

Lietuvoje vykdomos deinstitutionalizacijos siekis yra sudaryti sąlygas vaikams ir neįgaliesiems vaikams, likusiems be tėvų, augti jiems artimoje šeimos narių aplinkoje (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginių gairių patvirtinimo“, 2012). Tačiau, S. Burvytės ir E. Kocai (2017, p. 63) teigimu, „nepaisant nuoseklaus ir ilgalaikio darbo su socialinės rizikos šeimomis, siekiant įgalinti tėvus auginti vaikus šeimose, pagalba ne visada būna veiksminga ir šiose šeimose augančius vaikus tenka atskirti nuo tėvų. Tokiems vaikams užtikrinama alternatyvi globa. Viena jų – globa institucijoje.“ V. Čepukienė ir R. Pakrošnis (2008) nurodo, kad į globos įstaigas dažniausiai patenka vaikai, kuriems reikia ypatingo dėmesio, specifinės priežiūros ir specialistų pagalbos. Atsižvelgiant į tai, kad į globos įstaigas patenka socialiai pažeisti vaikai, kurie ugdomi tarp intelekto sutrikimų turinčių vaikų, dažnai socialiai pažeistiems vaikams nustatoma ir gretutinių, fizinės sveikatos sutrikimų, todėl socialiniams darbuotojams ypač svarbu dirbant globos įstaigoje bendradarbiauti ir dirbti komandoje su kitais specialistais. Bendradarbiavimo svarbą socialiniame darbe su įvairiais specialistais akcentuoja ir A. Petrauskienė (2011, p. 44): „Socialinio darbuotojo profesinis vaidmuo pasižymi tuo, kad jis susietas su socialinėmis bei kitomis institucijomis arba socialiniais partneriais, skirtingų disciplinų ar veiklos sričių specialistais.“ Bendradarbiavimas su visais vaiko gerove suinteresuotais asmenimis akcentuojamas ir sudarant individualų socialinės globos planą, kuris yra būtinas teikiant vaikui globos paslaugas. Sudarant individualų socialinės globos planą, dalyvaujant socialiniams darbuotojams, taip pat įtraukiami visi specialistai, teikiantys socialinę globą, ugdymo įstaigos atstovai

(Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“, 2007).

Dirbant su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais, socialinis darbuotojas savo veiklą turėtų organizuoti atsižvelgdamas į sutrikimų ypatumus. Vaikams su intelekto negalia sunku įsisavinti informaciją, jie stokoja motorinių įgūdžių, dažnai turi fizinės sveikatos sutrikimų. F. Ying ir kt. (2015) teigia, kad vaikams, turintiems intelekto sutrikimą yra didelė nutukimo ir prastos fizinės sveikatos būklė, todėl jiems būtini aktyvūs laisvalaikio užsiėmimai, žaidimai, mankšta. Aktyvaus laisvalaikio svarbą intelekto sutrikimą turintiems vaikams pabrėžia M. Kocić ir kt. (2017). Minėti autoriai, tyrę intelekto sutrikimą turinčių paauglių fizinio aktyvumo įtaką fizinei sveikatai ir gyvenimo kokybei, nurodo, kad fizinis aktyvumas yra geras fizinį ir pažintinių sugebėjimų plėtotės pagrindas, tai leidžia pagerinti intelekto sutrikimą turinčių vaikų gyvenimo kokybę. S. Chiviakowsky, G. Wulf, ir L. T. Ávila (2012) pabrėžia, kad, suteikus galimybių intelekto sutrikimą turintiems vaikams dalyvauti sportinėje veikloje, jie gali tobulinti motorinius įgūdžius, taip pat didėja jų savivertė. Atsižvelgiant į atliktų tyrimų rezultatus teigtina, kad, teikiant socialinės globos paslaugas intelekto sutrikimą turintiems vaikams, kasdieninė jų veikla turi būti organizuojama taip, kad ji būtų kuo aktyvesnė.

Dirbant su įvairių sutrikimų turinčiais vaikais, socialinės globos įstaigos darbuotojams būtina žinoti, kaip atpažinti netinkamo elgesio priežastis, motyvus (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“, 2007). R. Barkauskienė ir A. Zacherevičienė (2019) rekomendacijose, kurios skirtos pagalbos teikimo organizavimo specialistams, dirbantiems su elgesio ir emocijų sutrikimų turinčiais vaikais, taip pat akcentuoja sutrikimo požymių atpažinimo svarbą ir būtinybę kuo anksčiau pradėti teikti komandinę, struktūruotą pagalbą minėtiems vaikams. A. Ališauskas ir G. Šimkienė (2013) atkreipia dėmesį, kad tyrimuose apie vaikus, turinčius elgesio ar (ir) emocijų problemų, pastebimas skirtingas požiūris į šį sutrikimą. Kai kuriais atvejais, įvertinus vaiko sutrikimo ar netinkamo elgesio požymius ir priežastis, yra taikomos strategijos siekiant pakeisti vaikų netinkamą elgesį. Dažniausiai į tai žiūrima kaip į individualią vaiko problemą, retai taikomos strategijos, skirtos specialios aplinkos mokymo sutrikimų prevencijai ar valdymui. Todėl dirbant su elgesio ir (ar) emocijų sutrikimų (arba sunkumų) turinčiais vaikais būtina atidžiai vertinti aplinkos veiksnius, kurti netinkamo elgesio apraiškų prevenciją.

Autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai pasižymi kompleksiniais raidos sutrikimais, jiems būdingi socialinių santykių užmezgimo ir palaikymo, komunikavimo sunkumai, problematiško elgesio raiška. L. Samsonienė ir kt. (2017, p. 76) teigia, kad „vaikams su autizmo spektro sutrikimu dažniausiai nustatomas elgesio sutrikimo simptomų kompleksas, kuris reikalauja plataus spektro intervencinių iš įvairių sričių sveikatos priežiūros specialistų programų“. Todėl socialiniai darbuotojai, dirbdami su autizmo ar autizmo spektro sutrikimą turinčiais vaikais, turėtų konsultuotis su įvairiais specialistais dėl galimų minėtiems vaikams pagalbos teikimo būdų. R. Giedrienės (2017, p. 101) manymu, „su specialistų intensyvia priežiūra ir ugdymu galimas teigiamas rezultatas vaiko vystymuisi ir tobulėjimui. Laiku teikiama specialioji kompleksinė pagalba specialiųjų poreikių turinčiam vaikui gali pakeisti jo raidą iš negatyvios į pozityvią, pašalinti gali-

mus mokymosi sutrikimus, o kai kuriais atvejais ir intelekto pažemėjimą“. Atsižvelgiant į šiuos aspektus, teikiant socialinės globos paslaugas ir siekiant teigiamo rezultato, autizmo ar autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų vystymuisi yra tikslinga organizuoti įvairių specialistų intervenciją.

Sergantieji šizofrenija išsiskiria elgesio disfunkcijomis, mokymosi ir socialinės integracijos sunkumais (Rasool et al., 2018). Dažnas šizofrenija sergančių vaikų ypatumas – negebėjimas susitvarkyti su aplinkos dirgikliais. Todėl, tikslinga „struktūrinti vaikų, sergančių šizofrenija, laisvalaikį, jo metu organizuoti tikslingas, vaikui priimtinas veiklas. Tai leistų jiems sustiprinti savivertę ir motyvuotą laikytis socialinio elgesio normų. <...> Vaikų, sergančių šizofrenija ir linkusių agresyviai elgtis, aplinkoje turi būti tylu, nes tai padeda susikaupti ir neprovokuoja agresijos priepuolių“ (Sučylaitė & Platakytė, 2016, p. 71). Taigi svarbu, kad socialiniai darbuotojai šizofrenija sergantiems vaikams organizuotų ramią veiklą be aplinkos dirgiklių, gyvenamojoje aplinkoje užtikrintų pakankamą erdvę; jei yra galimybių, šizofrenija sergantis vaikas turėtų būti apgyvendintas kambaryje vienas. H. Remschmidt ir F. M. Theisen (2005) pabrėžia, kad vaikams, sergantiems šizofrenija, kai norima pasiekti stabilią psichinę būseną ir siekiama išvengti atkryčio, svarbu tęsti gydytojo paskirtų vaistų vartojimą ir lankyti psichoterapijos užsiėmimus. Todėl socialiniams darbuotojams, dirbantiems su šizofrenija sergančiais vaikais, tikslinga bendradarbiauti su medicinos specialistais, organizuoti psichoterapijos užsiėmimus, užtikrinti vaistų vartojimą.

U. Gudelytės ir J. Ruškaus (2019) teigimu, socialinio darbuotojo pagalbos turintiems intelekto sutrikimą asmenims gali prireikti suformuluojant, išsakant savo pageidavimus, nuomonę, taip pat ieškant apsisprendimą lemiančios informacijos. Socialinis darbuotojas turėtų padėti asmeniui, turinčiam intelekto sutrikimą, įvertinti informaciją, pasirinkti prioritetus.

2. Tyrimo metodika

Siekiant atskleisti socialinio darbuotojo darbo specifiką dirbant su intelekto ir (ar) psichikos negalia turinčiais vaikais bendruomeniniuose vaikų globos namuose (toliau – BVGN), pasirinktas kokybinis tyrimas. J. W. Creswell (2009) teigimu, kokybinis tyrimas atliekamas su tikslu norint tyrinėti sudėtingus reiškinius ir reiškiniams būdingas charakteristikas, taip pat siekiant atskleisti įvairių tyrime dalyvaujančių dalyvių požiūrį. Kokybiniai duomenys rinkti pasitelkus pusiau struktūruotą interviu. Pusiau struktūruoto interviu vyksmas nėra griežtai formalizuotas – tarp klausėjo ir tyrimo dalyvio išlaikoma laisvesnė atmosfera (Žydzūnaitė, 2012). Išlaikant laisvesnę, be griežtų kriterijų atmosferą sukuriama tinkamesnė sąlyga lanksčiau pakreipti pokalbį tyrimui naudinga linkme. Tyrimo imtis pasirinkta tikslinė kriterinė. Taikomi kriterijai: 1) socialinis darbuotojas, turintis socialinio darbuotojo išsilavinimą; 2) socialiniai darbuotojai dirbantys BVGN su intelekto ir (ar) psichikos negalia turinčiais vaikais; 3) darbo stažas dirbant BVGN ne mažesnis kaip šeši mėnesiai. Tikslus tyrimo dalyvių skaičius nustatomas pirminės interviu teksto analizės metu, kai analizuojant interviu medžiagą išsryškėja naujos informacijos nebuvimas, tada interviu siekiant duomenų surinkimo nebevykdomas (Žydzūnaitė, 2012).

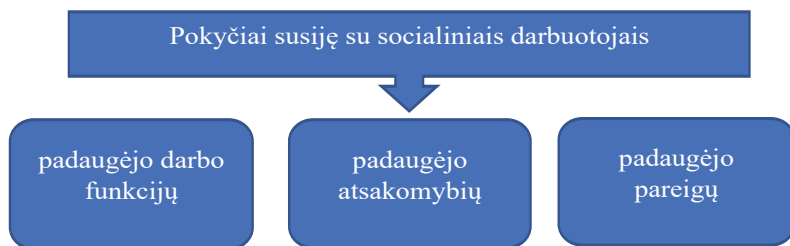
Tyrimas buvo vykdomas nuo 2020 m. spalio mėn. iki 2021 m. kovo mėnesio. Tyrime dalyvavo septyni socialiniai darbuotojai, atitinkantys visus tris kriterijus. Tyrimo metu buvo laikomasi savanoriškumo, geranoriškumo, konfidencialumo principų (Creswell, 2009). Tyrime dalyvaujantys asmenys neturi patirti fizinių nepatogumų, materialinių išlaidų (Žydžiūnaitė, 2012). Su savanoriškai sutikusiais dalyvauti tyrime tiriamaisiais buvo susitarta telefonu dėl jiems tinkamiausio laiko ir vietos, siekiant vykdyti interviu procesą. Tiriamieji buvo informuoti apie tyrimo etikos principus, tyrimo tikslą, interviu eigą. Iš tiriamųjų gautas žodinis sutikimas interviu procesą įrašyti diktofonu, aptartos galimybės į nepatogius klausimus nepateikti atsakymų, jaučiant nuovargį interviu nutraukti. Siekiant užtikrinti konfidencialumą vardai nuasmeninti (koduojant A, B, C ir t. t.) pakeisti vietovardžių pavadinimai, – taip užtikrinamas tiriamųjų saugumas, išvengiama galimų pasekmių dėl tyrime atskleistos informacijos (Gaižauskaitė & Valavičienė, 2016).

Interviu metu surinktos medžiagos analizei pasirinktas kokybinis turinio (angl. *content*) analizės metodas. Nagrinėjant *content* analizės metodu atskleidžiamas giluminis, visa apimantis situacijų supratimas (Gaižauskaitė & Valavičienė, 2016). Interviu medžiaga pateikiama autentiška, netaikant kalbos korekcijos, įterpian transkripcijos simbolius: * – išštas / pasikartojantis garsas, ~ – pauzė, <...> – neaiškiai išstartas žodis.

3. Socialinių darbuotojų darbo turinys ir funkcijos dirbant bendruomeniniuose vaikų globos namuose su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais

Igyvendinant institucinės globos sistemos reorganizavimą, neišvengiamai kinta socialinių paslaugų organizavimas globos įtaigose. Todėl pokyčių patiria ir socialinių darbuotojų, dirbančių socialinės globos įtaigose, profesinė veikla.

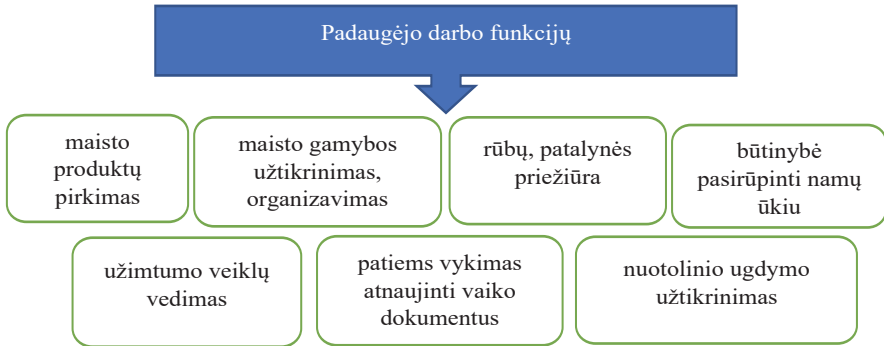
Atlikus socialinių darbuotojų, dirbančių BVGN su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais, patirties analizę, išskirtos trys kategorijos, kuriose atsiskleidžia pokyčių raiška, susijusi su socialiniais darbuotojais: **padaugėjo darbo funkcijų, atsakomybės ir pareigų** (1 pav.).

1 pav. Socialinių darbuotojų profesinės veiklos pokyčiai dirbant bendruomeniniuose vaikų globos namuose su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais

Fig. 1. Changes in the professional activity of social workers while working in community-based care homes for children with children with intellectual and (or) mental disabilities

A. Kiaunytės ir N. P. Večkienės (2011) teigimu, pokyčių metas socialinius darbuotojus įpareigoja įgyti kitokios nei iki tol profesinės kompetencijos. Pokytį darbo funkcijose pažymėjo ir interviu metu tyrimo dalyviai teigdami, kad, perėjus dirbti į BVGN, socialiniams darbuotojams **prisidėjo naujų darbo funkcijų**. Minėtoje kategorijoje išskirtos septynios subkategorijos: maisto produktų pirkimas; maisto gamybos užtikrinimas, organizavimas; drabužių, patalynės priežiūra; užimtumo veiklos vedimas; būtinybė pasirūpinti namų ūkiu; vykimas asmeniškai atnaujinti vaiko dokumentus; nuotolinio ugdymo užtikrinimas (2 pav.).

2 pav. Naujos socialinių darbuotojų darbo funkcijos, dirbant BVGN

Fig. 2. New job functions of social workers employed in community-based care homes for children

Socialinės globos įstaigų darbo organizavimas vyksta struktūriškai išdalijant darbo funkcijas atskiriems globos įstaigoje esantiems padaliniam. Socialinės globos paslaugų teikimas BVGN keičia darbo organizavimo tvarką. Nebelieka kelių skirtingų pareigybių, o funkcijos lieka. Tyrimu atskleista, kad BVGN dirbantiems socialiniams darbuotojams prisideda papildoma funkcija užtikrinti vaiko maitinimo paslaugą. Tiriamųjų teigimu, BVGN jie rūpinasi maisto produktų pirkimu, teigia, kad *atsirado <...> pirkimas maisto produktų*. (F). Jie taip pat turi organizuoti, užtikrinti maisto gamybą: *Kaip rūpinimasis tinkamu namų gyventojų maitinimu, <...> koordinuojam maisto gamybą* (E). Pabrėžtina, kad maisto pirkimas, gamyba vyksta vadovaujant socialiniam darbuotojui bei įtraukiant į tai ir intelekto ir (ar) psichikos negalias turinčius vaikus, o tai skatina minėtų vaikų savarankiškumo ugdymą. Tiriamųjų teigimu, socialinis darbuotojas, dirbdamas BVGN, tampa atsakingu ir už drabužių, patalynės priežiūrą: *Nu, galbūt pridėčiau tokią kaip ir papildomą funkciją prie to ką darėme būdami įstaigoje, tai atsirado tai, kad socialinis darbuotojas iš dalies tapo ir buities sektoriaus vadovas, kuris turi viską sužiūrėti ir jei kažkas suplyšo, neišsiskalbė patalynė, tu turi viską spręsti* (B). A. Kiaunytė ir J. Ruškus (2010) teigia, kad skirtinga organizacinė aplinka veikia socialinio darbuotojo veiklos pritaikymą tam tikroms aplinkybėms. Pagal tyrimo rezultatus, kadangi BVGN trūksta užimtumo specialistų, užimtumo veiklos vedimas tampa socialinių darbuotojų, dirbančių minėtuose

namuose, dar viena privaloma funkcija. Tiriamųjų teigimu, *bendruomeniniuose tu <...> tampa viskuo viename: ir užimtumo specialistas, nes turi daugiau laiko ir užimtumas skirti. <...> Labiausiai, tai galbūt, tas užimtumas, nes tu ~ Jie vis tiek yra vaikai, darosi paaugliai, yra aktyvūs ir jie nori judėti, tos fizinės veiklos, nori tų užimtumų, tai kartais labai daug, gal net visą dieną tu skiri tam užimtumui. Tarkim, jeigu savaitgalis, pusryčius pavalgei, kažkur eini, grįžai pietus pavalgei ir vėl tada eini, kad jie bent jau išsikrautų. Tai va čia, tas labiausiai tą ~ užimtumą ~ Daugiau tą dėmesį yra skiriam (G). J. Adomaitienės ir R. Balčiūnienės (2017, p. 74) manymu, „socialinio darbo pobūdis daugiafunkcis, taigi ir asmenų, dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje, veikla yra daugiaplanė“. Daugiafunkcio, daugiaplanio socialinio darbuotojo veiklos apraiškų atskleista ir tyrimo metu. Tyrimo dalyviai interviu metu pabrėžė naują savo darbo funkciją – būtinybę pasirūpinti namų ūkiu. Tiriamųjų teigimu, sulūžus inventoriui, įvykus namų įrangos gedimui, reikia greitai šalinti padarinius, todėl ne kiekvieną kartą yra galimybių laukti iš įstaigos atvykstančių darbuotojų: *Na, sakykime* ~ m, sulūžus kažkokiam inventoriui, a* dažniausiai įstaigoje būdavo tam tikri darbuotojai, kurie viską sutvarkydavo. Dabar, kadangi, gyvenam bendruomeniniam name, prisišaukti įstaigą kartais tampa sudėtinga, todėl organizuojamės <...>, tiek kiek gebame, susitvarkome patys (D)*. Tyrimo metu socialiniai darbuotojai, dirbantys BVGN, nurodė ir naują funkciją asmeniškai vyksti atnaujinti vaiko dokumentų. Tiriamųjų teigimu, įstaigoje vaiko dokumentų keitimas dažniausiai vyksta koordinuojant padalinio vadovui ar vyriausiajam socialiniam darbuotojui, asmens dokumentus daro į įstaigą atvykusi migracijos tarnyba. Tačiau BVGN dirbantys socialiniai darbuotojai yra įpareigojami vaiko asmens, neįgalumo ir kitais dokumentais pasirūpinti patys: *Įstaigoje, tai atvažiuodavo pasus čia daryti, mums nereikėdavo važiuoti. Neįgalumus, taip pat būdavo, kad sutvarko. Mums tarkim paruošti tik dokumentus, neįgalumo pažymėjimo pačiai nereikėdavo važiuoti išsiimti. Kad ir tos, tarkim šalpos, pensijos, nu kažkaip būdavo lengviau. Dabar ten jau darbai visi ~ nu, kaip ir mums (G)*. Akcentuotina, kad socialinės globos paslaugų teikimas BVGN yra gana naujas paslaugų teikimo būdas, todėl globos įstaigos neturi vieningo intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų dokumentų keitimo būdų: yra socialinės globos įstaigų, kuriose minėtų dokumentų keitimo pokyčio nėra. Tyrimu atskleista, kad dėl Lietuvoje paskelbto karantino paaiškėjo dar viena papildoma socialinių darbuotojų funkcija, tai – **nuotolinio ugdymo užtikrinimas**: *Karantino laikotarpiu reikia užtikrinti mokymąsi, kad jis vyktų nuosekliai*. Tačiau ši funkcija yra laikina, ją lemia tik pandemijos laikotarpis, o ne pertvarkos kontekstas.*

Įvertinus tiriamųjų interviu dėl padaugėjusių darbo funkcijų, galima teigti, kad socialinio darbuotojo, dirbančio BVGN, funkcijos tampa įvairesnio pobūdžio, atsiranda poreikis įgyti kitokių žinių, net ir nesusijusių su socialinio darbuotojo profesija.

V. Rimkaus (2015) teigimu, įvairiapusis socialinio darbuotojo darbo pobūdis lemia socialinio darbo ribų neapibrėžtumą. Įvairiapusio socialinio darbuotojo vaidmuo ir socialinio darbo ribų neapibrėžtumas paaiškėjo ir tyrime. Tyrimo metu tiriamieji pažymėjo, kad perėjus dirbti į BVGN, jiems **padaugėjo atsakomybės** susijusios su vaiku. Minėtoje kategorijoje išskirtos trys subkategorijos: atsakomybė už vaiko sveikatos būklę; atsakomybė pasirūpinti, kad būtų suvartoti medikamentai; atsakomybė vykstant viešuoju transportu su vaikais (3 pav.).

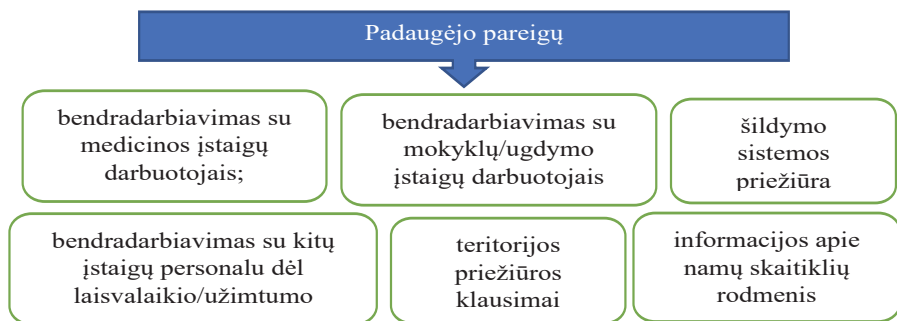

3 pav. Nauji socialinių darbuotojų, dirbančių BVGN, atsakomybės atvejai, susiję su vaiku
Fig. 3. New child-related responsibilities of social workers employed in community-based care homes for children

Tiriamųjų teigimu, dirbant įstaigoje, vaiko sveikatos būklės priežiūros paslaugas teikdavo medicinos darbuotojai. Tačiau dirbant BVGN atsakomybė už intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų sveikatos būklę tenka socialiniams darbuotojams, nurodoma, kad ir šiaip visą būklę, o įstaigoje buvo atsakingas, aišku medicinos personalas, o* bendruomeniniuose namuose, kaip ir socialinis darbuotojas (F). Tam tikrais atvejais siekiant kontroliuoti intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų simptomus yra skiriamas ir medikamentinis gydymas. Institucijoje tuo, kad minėti vaikai suvartotų paskirtus medikamentus, rūpinasi slaugytojai. Tačiau tyrimo rezultatai parodė, kad BVGN ši atsakomybė yra priskiriama socialiniams darbuotojams: *Bet tu ir esi ~ <...> Ir ~ už tuos medikamentus, taip pat esi atsakingas, jie turi būti suduoti, nes nėra, slaugytojų nėra, tu negali kažko tai išsikviesti, turi labai tas ~ atsakingas būti, kad tikrai jie būtų paduoti, suduoti laiku ir tiek, kiek turi būti (G)*. Analizuojant tyrimo medžiagą, išaiškėjo papildoma atsakomybė – vykstant viešuoju transportu su vaikais. Tiriamųjų teigimu, dirbant socialinės globos įstaigoje, išvykose su vaikais yra naudojamas įstaigos transportas. Perėjus dirbti BVGN, miestuose, kuriuose yra viešasis transportas, siekiant integracijos į bendruomenę, intelekto ir (ar) psichikos negalią turintys vaikai ir vykstantys kartu darbuotojai naudojami viešuoju miesto transportu. Todėl socialiniai darbuotojai tampa atsakingi už tinkamo maršruto paiešką, vaikų priežiūrą viešajame transporte: *<...> tokios atsakomybės: naudojantis viešuoju transportu, ~ ir taip pat susižiūrėti tas vietas. Nes kas skiriasi įstaigoje, tai yra transportas, tu užsirašai, įsėdi ir važiuoji. O čia jau šiek tiek daugiau, nes tai yra, tarkim šeši gyventojai ir tu su visais turi vykti į kažkokį tai ~ m* ~ miesto galą, tai ~ šiek tiek ~ Tai yra sudėtingesnis momentas. Nes ir gyventojai iš pat pradžių, ne visada žinojo kaip naudotis, tai truputį reikėdavo dar juos ir sužiūrėti, kad niekas nepasiliktų tame transporte, kad visi įliptų, visi išliptų ir taip pat ir pačiai susižinoti maršrutus (G)*. Įvertinus tyrimo rezultatus, susijusius su socialiniams darbuotojams padidėjusia atsakomybe, galima teigti, kad BVGN socialinio darbuotojo darbo ribos išplečiamos, jis įgyja daugiau ir įvairiapusiškesnės atsakomybės, susijusios su vaikais.

Kita sritis, kurioje tyrimo metu pastebėta pokyčių, susijusių su socialiniais darbuotojais, kaip nurodė tiriamieji, – **pareigų padaugėjimas**. Analizuojant tyrimo metu surinktą medžiagą, minėtoje kategorijoje išskirtos šešios subkategorijos: bendradarbiavimas su medicinos įstaigų darbuotojais; bendradarbiavimas su mokyklomis / ugdymo įstaigų

darbuotojais; bendradarbiavimas su kitų įstaigų personalu dėl laisvalaikio / užimtumo; šildymo sistemos priežiūra; teritorijos priežiūros klausimai; informacijos apie namų skaitiklių rodmenis pateikimas (4 pav.).

4 pav. Naujos socialinių darbuotojų, dirbančių BVGN, pareigos

Fig. 4. New duties of social workers employed in community-based care homes for children

A. Petrauskienė (2011) nurodo, kad socialinio darbuotojo veiklą sieja bendradarbiavimas su skirtingų veiklų sričių specialistais, įvairaus pobūdžio institucijomis. Bendradarbiavimas su įvairiais partneriais ir įstaigomis buvo atskleistas ir tyrime. Tačiau, kaip pažymėjo tiriamieji, dirbdamas BVGN socialinis darbuotojas įpareigojamas daug labiau įsitraukti į bendradarbiavimą. Tiriamųjų teigimu, persikėlęs dirbti į BVGN, socialinis darbuotojas įpareigojamas savarankiškai bendradarbiauti su medicinos įstaigų darbuotojais: <...> *bendradarbiavimo su, medicinos įstaigom <...> tuo pačiu ir daugiau pareigų (F)*. Tyrimo medžiagoje kaip papildoma bendradarbiavimo pareiga dirbant BVGN nurodytas ir bendradarbiavimas su mokyklų / ugdymo įstaigų darbuotojais: *Mokyklos, bendradarbiavimo su mokyklom (F)*. Pabrėžtina, kad socialinių darbuotojų bendradarbiavimas su mokyklų ir medicinos įstaigų atstovais vyko ir dirbant socialinės globos įstaigose. Tačiau perėjus dirbti į BVGN pastebimas didesnis socialinių darbuotojų įpareigojimas bendradarbiauti su minėtomis įstaigomis. Atsiradusios naujos funkcijos pasirūpinti intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų užimtumu paveikė ir pareigą bendradarbiauti su kitų įstaigų personalu dėl laisvalaikio / užimtumo: <...> *bendradarbiavimas ir su bendruomenėje esančiomis visokiomis organizacijomis, kurios galėtų įtraukti klientus į užimtumus (F)*. Dėl sklandaus bendradarbiavimo užtikrinamas intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų užimtumas bendruomenėje naudojantis bendruomenės užimtumo paslaugomis, didinama minėtų vaikų įtrauktis į bendruomenę.

V. Rimkaus (2015, p. 100) teigimu, „pagalba žmogui, modernios pasaulėžiūros eroje buvusi tiesiog „veiksmu“, apibrėžta universalus suvokimo, kas yra gerai, o kas – blogai, postmoderniame pasaulyje tampa labai priklausoma nuo konteksto ar susiklosčiusių aplinkybių“. Socialinio darbuotojo vaidmens priklausomumas nuo tam tikrų aplinkybių ir konteksto, nuolatinis įvairiapusės patirties poreikis atsiskleidžia ir tyrime. Paaiškėjo, kad dirbant BVGN ir, kaip jau buvo minėta, nebelikus papildomo personalo, kuris būtų

atsakingas už buitinius namų priežiūros darbus, socialiniai darbuotojai įpareigojami rūpintis šildymo sistemos priežiūra: *E* šildymo ūkis iki šiol buvo priežiūrimas institucijos, bet kadangi pas mus yra pakankamai vyriškas kolektyvas, tai* už šią smulkmeną yra atsakingas taip pat socialinis darbuotojas (D).*

J. Eidukevičiūtė ir N. P. Večkienė (2014) nurodo, kad socialinio darbo paskirtis – įvairių, kompleksiškų, gyvenimiškų situacijų sprendimas. Tyrimo medžiagos analizė rodo, kad įprastai BVGN dirba vienas arba du socialiniai darbuotojai ir keturi socialinio darbuotojo padėjėjai. Esant tokiam personalui, teritorijos priežiūros klausimai yra taip pat priskiriami socialiniam darbuotojui. Socialinis darbuotojas įpareigotas organizuoti sniego nukasimo darbus, teritorijos valymo, lauko gėlių priežiūrą: *<...> kaip organizuoti sniego nukasimo klausimą, gerai, kad vaikai padeda (B); Organizavimas vyksta socialinio darbuotojo visų veiklų. Tiek ir teritorijos. O įstaigoje, įstaigoje būdavo dažniausiai atskiri darbuotojai, kurie teritoriją tvarkydavo ir kitas patalpas (D).* Interviu metu tiriamieji nurodė papildomą pareigą dirbant BVGN – informacijos apie namų skaitiklių rodmenis pateikimą: *Skaitliukai, elektros, vandens – viską nurašyti, pateikti laiku. Reikia dar susigaudyti kur rasti tą skaitliuką, kaip prie jo prieiti, vaikus kartu vedamės (B).* Tyrimu atskleista, kad į namų ūkio darbus, skaitiklių parodymų pateikimą yra įtraukiami ir intelekto ir (ar) psichikos negalią turintys vaikai, taip ugdomi jų įgūdžiai ir savarankiškumas. Vertinant tyrimo dalyvių interviu galima teigti, kad papildomo personalo trūkumas lemia papildomų, nesusijusių su socialinio darbo profesija, socialinių darbuotojų pareigų atsiradimą, tačiau per praktinę veiklą, įveikdami kasdienius iššūkius jie turi galimybę ir BVGN gyvenančius vaikus įtraukti į naują, iki tol nevykdytą ir iššūkių keliančią veiklą. Taip dėl sąlyginio žmogiškųjų išteklių trūkumo nepavyksta patenkinti visų intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų poreikių – už juos nebeatliekami visi darbai. Tai lemia minėtų vaikų savarankiškumo didėjimą, buitinių įgūdžių ugdymąsi.

Tyrimu atskleistos ir socialinių darbuotojų funkcijos nepakitusios pertvarkos kontekste. Tiriamųjų teigimu, teikiant socialinę pagalbą intelekto ir (ar) psichikos negalią turintiems vaikams, daug dėmesio yra skiriama savarankiškumo ugdymui. Minėti vaikai yra skatinami įsitraukti į bendrą namų veiklą, motyvuojami būti kuo labiau savarankiškesni. Pabrėžtina, kad dirbant globos įstaigoje su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais, savarankiškumo ugdymas taip pat buvo skatinamas: *Įstaigoje... negalima numenkinti įstaigos. Įstaigoj buvo irgi sudarytos sąlygos vaikams ir įvairūs kambariai, ir tos, įvairios valgyklėlės, kur vaikai galėjo ruošti maistą (E).* Teikiant socialinės globos paslaugas svarbus paslaugų gavėjo ryšių išsaugojimas ir jų palaikymas su artimaisiais. Tiriamieji nurodė, kad, teikdami socialinę pagalbą intelekto ir (ar) psichikos negalią turintiems vaikams, stengiasi išsaugoti glaudų ryšį su vaikų artimaisiais, šeimos nariais: *<...> padedu gyventojams bendrauti su aplinkiniais, užmegzti ir palaikyti socialinius ryšius (B).* Jie inicijuoja minėtų vaikų apsilankymus, artimųjų svečiavimąsi, sveikinimus įvairiomis progomis. Bendravimo ir bendradarbiavimo su paslaugų gavėjų artimaisiais funkcijai pertvarka įtakos neturėjo.

Apibendrinant pokyčių raišką, susijusią su socialiniais darbuotojais, galima teigti, kad pertvarkos kontekste socialinių darbuotojų, dirbančių BVGN, darbo turinys pasipildė naujomis funkcijomis, atsakomybės atvejais, pareigomis. Socialinio darbuotojo

vaidmuo tampa daugiafunkcis, kintantis, įvairiapusis, jo ribos – vis mažiau apibrėžtos, jiems reikia įgyti vis naujų įgūdžių, kurių neprireikė dirbant socialinės globos įstaigoje. Dėl kitų sričių specialistų trūkumo BVGN socialiniai darbuotojai tampa atsakingi ir už visus namų buities priežiūros klausimus. Tačiau akcentuotina, kad patys socialiniai darbuotojai tyrimo metu teigė, jog savo darbo sąlygas vertina teigiamai, o kylančius iššūkius ir papildomus rūpesčius atperka ženklus intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų savarankiškumo įgūdžių didėjimas.

4. Diskusija

Analizuojant mokslinę literatūrą nepavyko rasti mokslinių tyrimų apie socialinio darbuotojo darbo turinį ir funkcijas teikiant paslaugas intelekto ir (ar) psichikos negalią turintiems vaikams, pereinant nuo institucinių prie bendruomeninių socialinės globos paslaugų. Tačiau tyrimo rezultatai patvirtino kai kuriuos mokslininkų teiginius.

S. P. Robbinsas (2003) analizuodamas organizacinius elgsenos modelius nurodė, kad vienas iš veiksnių, dėl kurių organizacijos susiduria su kintančia aplinka ir poreikiu prie jos prisitaikyti, yra socialinės tendencijos. Tyrimo metu pastebėti pokyčiai socialiniams darbuotojams perėjus dirbti iš institucijos į BVGN atskleidžia socialinės globos paslaugų teikimo organizavimo pokyčius ir būtinumą prisitaikyti prie pokyčių raiškos.

J. Campbell ir kt. (2018) teigimu, siekiant neigalių asmenų įgalinimo, veiksniumo, būtina tobulinti socialinių darbuotojų profesinę kompetenciją, stiprinti bendražmogiškąsias vertybes. Tyrime paašikėjusios įvairiapusės situacijos, kuriose tenka dalyvauti socialiniams darbuotojams, rodo įvairios profesinės kompetencijos poreikį.

L. M. Dragu (2019), T. V. Shinina ir O. V. Mitina (2019) mini, kad institucinė globos sistema dėl įvairaus darbuotojų pareigybių skaičiaus ir jų funkcijų atlikimo dažniausiai neleidžia vaikams dalyvauti veikloje, skirtoje gyvenimo įgūdžių tobulinimui, todėl jie nedalyvauja namų ruošos darbuose (pvz., maisto ruošimo, skalbimo, buitinių darbų ir t. t.). Tyrimo dalyviai teigė, kad institucinės sistemos struktūroje visus buitines darbus atlieka įvairių pareigybių darbuotojai, institucijoje gyvenantys vaikai neįtraukiami į minėtus darbus. Tačiau perėjus dirbti į BVGN dėl žmogiškųjų išteklių sumažėjimo į minėtą veiklą įtraukiami ir vaikai.

P. A. M. Blahová (2020), analizuodama Čekijos socialinių darbuotojų patirtį vaikų globos namuose atskleidžia įvairių specialistų komandos bendradarbiavimo būtinumą. A. Petrauskienė (2011) nurodo, kad socialinio darbuotojo veikla neatsiejama nuo bendradarbiavimo su įvairiomis institucijomis, partneriais, specialistais. Tyrimo rezultatai atskleidė neišvengiamą bendradarbiavimą dirbant BVGN. Tiriamųjų teigimu, perėjus dirbti į BVGN padaugėjo bendradarbiavimo su ugdymo įstaigų darbuotojais, medicinos įstaigų atstovais, organizacijų ir įstaigų, teikiančių užimtumo paslaugas, darbuotojais.

V. Rimkaus (2015) teigimu, dabartiniame kontekste socialinio darbuotojo vaidmuo tampa įvairiapusiškesnis, o socialinio darbo ribos – vis mažiau apibrėžtos. J. Adomaitienės ir R. Balčiūnienės (2017) manymu, socialinio darbo veikla yra daugiafunkcė. A. Kiaunytė ir N. P. Večkienė (2011) nurodo, kad pokyčių metas socialinius darbuotojus įpareigoja įgyti naujų profesinių kompetencijų. Įvairiapusio, daugiafunkcio sociali-

nio darbuotojo vaidmuo ir socialinio darbo ribų neapibrėžtumas atsiskleidė ir tyrimo metu. Atskleista, kad pertvarkos kontekste BVGN dirbančių socialinių darbuotojų darbo turinys pasipildė naujomis funkcijomis, atsakomybe, pareigomis. Taigi, siekiant atlikti daugiafunkčę socialinių darbuotojų veiklą, reikia naujų įgūdžių, kurių nereikėjo dirbant socialinės globos įstaigoje.

Išvados

Analizuojant mokslinių tyrimų rezultatus, gautus tiriamiesiems dirbant su skirtingų intelekto ar psichikos sutrikimų turinčiais vaikais, atsiskleidė diferencijuotos pagalbos poreikis. Todėl socialiniam darbuotojui svarbu savo darbą organizuoti taip, kad socialinė pagalba atitiktų intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčio vaiko specifinius poreikius. Dirbant socialinės globos įstaigoje su intelekto sutrikimą turinčiais vaikais, socialiniam darbuotojui yra svarbus bendradarbiavimas su kitais specialistais. Nes tik bendradarbiaudamas socialinis darbuotojas gali atliepti įvairiapusių sutrikimų turinčių vaikų individualius poreikius, užtikrinti tinkamą pagalbą fizinės sveikatos, socialinių funkcijų srityse.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad pertvarkos kontekste BVGN dirbančių socialinių darbuotojų darbo turinys pasipildė naujomis funkcijomis: pirkti maisto produktų, užtikrinti kokybišką maisto gamybą, pasirūpinti tinkama dienotvarke, organizuoti užimtumo veiklą, atnaujinti vaiko dokumentus. BVGN socialiniai darbuotojai rūpinasi ir vaikų drabužiais, patalyne, taip pat namų ūkiu, o COVID-19 laikotarpiu – užtikrina ir nuotolinį ugdymą. Tyrimas atskleidė naujų socialinių darbuotojų, dirbančių BVGN, atsakomybės atvejų, susijusių su vaiku. Socialiniai darbuotojai BVGN yra atsakingi už vaikų sveikatos būklę, pasirūpinimą, kad jie suvartotų paskirtus medikamentus, vaikų priežiūrą ir saugumą vykstant viešuoju transportu su jais. Tyrimo duomenys atskleidė, kad vykstant pertvarkai padaugėjo socialinių darbuotojų pareigų. Dirbdami BVGN jie intensyviau bendradarbiauja su medicinos įstaigų darbuotojais, su mokyklomis ir (ar) ugdymo įstaigų darbuotojais bei su kitų įstaigų personalu dėl vaikų laisvalaikio ir (ar) užimtumo. Be to, tyrimu atskleista, kad socialinio darbuotojo, dirbančio BVGN, atsakomybės ribos išplėstos ir apima informacijos apie namų skaitiklių rodmenis pateikimą, teritorijos ir šildymo sistemos priežiūrą. Socialinio darbuotojo vaidmuo tampa daugiafunkcis, įvairiapusis. Socialinio darbuotojo veiklą lemia aplinkos veiksniai, ji kinta, nėra apibrėžta, jei reikia skirtingų sričių įgūdžių. Toks socialinio darbuotojo darbo turinio pokytis kelia pavojų kitokiai nei iki šiol įprasta matyti socialinio darbuotojo identiteto formavimui. Todėl įstaigų vadovams, teikiant socialinės globos paslaugas BVGN, siūlytina analizuoti įvairių pareigybių personalo poreikį BVGN ir kitų sričių specialistams darbą organizuoti taip, kad buitiniai, teritorijos priežiūros darbų klausimai nebūtų sprendžiami tik socialinių darbuotojų.

Literatūra

- Adomaitienė, J., & Balčiūnienė, R. (2017). Asmenų, dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje, kompetencijos ir jų tobulinimo galimybės. *Andragogika*, 1(8), 71–93.
- Ališauskas, A., & Šimkienė, G. (2013). Mokytojų patirtys ugdant mokinius turinčius elgesio ir (ar) emocijų problemų. *Specialusis ugdymas*, 1(28), 51–61.
- Barkauskienė, R., & Zacharevičienė, A. (2019). *Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų bei sutrikimų*. Vilnius: Nacionalinė Švietimo Agentūra.
- Blahová, P. A.-M. (2020). Preparing young people for leaving children's homes. *Czech & Slovak Social Work*, 20(4), 35–53. Prieiga per internetą <https://socialnprace.cz/wp-content/uploads/2021/01/2020-4-1-2.pdf>.
- Burvytė, S., & Kocai, E. (2017). Socialinių darbuotojų požiūris į vaikų globos namuose augančių vaikų ryšius su biologiniais tėvais. *Socialinis ugdymas*, 45(1), 62–79.
- Campbell, J., Brophy, L., Davidson, G., & O'Brien, A. (2018). Legal capacity and the mental health social worker role: an international comparison. *Journal of Social Work Practice*, 32(2), 139–152. <https://doi.org/10.1080/02650533.2018.1439458>.
- Chiviacowsky, S., Wulf, G., & Ávila, L. T. (2012). An external focus of attention enhances motor learning in children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(7), 627–634. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2012.01569.x>.
- Collins-Camargo, C., & Antle, B. (2018). Child welfare supervision: Special issues related to trauma-informed care in a unique environment. *The Clinical Supervisor*, 37(1), 64–82. <https://doi.org/10.1080/07325223.2017.1382412>.
- Cooper, B. (2000). The measure of a competent child care social worker? *Journal of Social Work Practice*, 14(2), 113–124. <https://doi.org/10.1080/02650530020020519>.
- Creswell, C., Waite, P., & Cooper, P. J. (2014). Assessment and management of anxiety disorders in children and adolescents. *Archives of Disease in Childhood*, 99(7), 674–678. <http://dx.doi.org/10.1136/archdischild-2013-303768>.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3 rd ed.). Los Angeles: Sage Publications.
- Čepukienė, V., & Pakrosnis, R. (2008). Vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiantys veiksniai: asmenybės savybių ir gyvenimo globos namuose ypatumų sąveika. *Specialusis ugdymas*, 2(19), 31–44.
- Dragu, L. M. (2019). Deinstitutionalization of youth under institutional care: transition from institutional care to independent life. *Revista Universitară de Sociologie*, 15(1), 271–281. Prieiga per internetą <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2019-10/24.-Mihaela-leontina-dragu-deinstitutionalization-of-youth-under-institutional-care-transition-from-institutional-care-to-independent-life.pdf>
- Eidukevičiūtė, J., Večkienė, N. P. (2014). Profesinio identiteto formavimasis socialinio darbo praktikoje: komunikacinės kompetencijos aktualizavimas. *Tiltai*, 4, 37–56.
- Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras.
- Genienė, R., Šumskienė, E. (2016). Stacionarios globos pertvarka Lietuvoje institucionalizmo teorijos požiūriu. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12, 74–89.
- Giedrienė, R. (2017). Kompleksinė laiku suteikta pagalba specialiųjų poreikių turintiems vaikams – lemiamas jų pozityviosios socializacijos veiksnys. *Socialinis ugdymas*, 45(1), 93–103.
- Griciūtė, J., & Senkevičiūtė-Doviltė, L. (2018). Lietuvos socialinės globos įstaigų, dalyvaujančių pertvarkos procese, darbuotojų motyvacijos vertinimas. *Socialinis darbas*, 21(1), 35–56.
- Gudelytė, U., & Ruškus, J. (2019). „Padėk man nuspręsti“: socialinio darbuotojo vaidmuo

- teikiant pagalbą intelekto negalią turintiems asmenims priimant sprendimus. *Socialinis darbas*, 23(1), 11–50.
- Gudžinskienė, V., & Raudeliūnaitė, R. (2016). The qualification improvement of social workers working in children's care homes in the context of their restructuring. *Society, integration, education: Proceedings of the international scientific conference, May 26th–27th, 2017, Vol. 3* (pp. 324–333). Rezekne: Rezeknes Academy of Technologies. <https://doi.org/10.17770/sie2016vol3.1455>.
- Gudžinskienė, V., Raudeliūnaitė, & R., Uscila, R. (2017). Socialinių darbuotojų patirtys rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose. *Pedagogika*, 125(1), 158–174. <https://doi.org/10.15823/p.2017.12>.
- Gudžinskienė, V., & Šurpiak, J. (2017). Jaunuolių, turinčių proto negalią, savarankiškumo ugdymo(si) sėkmės kriterijai. *Socialinis darbas*, 15(1), 6–21.
- Gvaldaitė, L., ir Šimkonytė, S. (2016). Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį? *Socialinė politika*, 12, 55–73. <https://doi.org/10.15388/STPEP.2016.12.9817>.
- Hammond, T. H., & Butler, C. K. (2003). Some complex answers to simple question “Do institutions matter?”: Policy choice and policy change in presidential and parliamentary systems. *Journal of Theoretical Politics*, 15(2), 145–200. <https://doi.org/10.1177%2F0951629803015002646>.
- Healy, L. (2008). Exploring the history of social work as a human rights profession. *International Social Work*, 51(6), 735–748. <https://doi.org/10.1177/002087280808095247>.
- Ivanova, V., & Bogdanov, G. (2013). The deinstitutionalization of children in Bulgaria – The role of EU. *Social Policy and Administration*, 47(2), 199–217. <http://dx.doi.org/10.1111/spol.12015>.
- Ying, F., Wu, J., Wu, S., Chai, H., & Xu, Y. (2015). Game system for rehabilitation based on Kinect is effective for mental retardation. *MATEC Web of Conferences*, 22, 01036. <http://dx.doi.org/10.1051/matec-conf/20152201036>.
- Kiaunytė, A., & Lygnugarienė, V. (2019). Vaiko globos sisteminė pertvarka kaip iššūkis socialinių darbuotojų profesionalumui: kas parodo supervizijos ir intervencijos poreikį? *Socialinis darbas*, 23(1), 69–94.
- Kiaunytė, A., & Ruškus, J. (2010). Pokyčius patiriančių socialinių darbuotojų emocinės reakcijos ir elgsenos modeliai sprendžiant konfliktus. *Filosofija. Sociologija*, 21(3), 268–276.
- Kiaunytė, A. & Večkienė, N. P. (2011). Socialinių darbuotojų, patiriančių pokyčius profesinėje veikloje, poreikis paramai: supervizijos perspektyva. *Sveikatos mokslai*, 21(7), 207–215.
- Klein, J. E. (2014). *Deinstitutionalization in Croatia* [Briefing paper]. Open Society Support. Prieiga per internetą: <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/deinstitutionalization-croatia>
- Kocić, M., I. Bojić, Aleksandrović, M., Ignjatović A., & Radovanović, D. (2017). Physical activity in adolescent with mental retardation: Is adapted basketball training adequate stimulus to improve cardiorespiratory fitness and sport skills performance? *Acta Facultatis Medicae Naissensis*, 34(2), 159–168. <https://doi.org/10.1515/afmnai-2017-0018>.
- Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginių gairių patvirtinimo“ (2012). *Valstybės žinios*, 2012-11-22, 135-6912.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“ (2007). *Valstybės žinios*, 2007-02-24, Nr. 24-931.
- Petrauskienė, A. (2011). Interdisciplininis bendradarbiavimas socialinio darbo praktikoje. *Socialinis darbas*, 10(1), 42–48.
- Remschmidt, H., & Theisen, F. M. (2005). Schizophrenia and related disorders in children and adolescents. In W.W. Fleischhacker & D. J. Brooks (Eds.), *Neurodevelopmental Disorders* (pp. 121–141). Vienna: Springer. Prieiga per internetą: <http://eknygos.lsmuni.lt/springer/310/121-141.pdf>.
- Rasool, S., Zafar, M. Z., Ali, Z., & Erum, A. (2018). Schizophrenia: An overview. *Review*

- Article – *Clinical Practice*, 15(5), 847–851. <http://dx.doi.org/10.4172/clinical-practice.1000417>.
- Raudeliūnaitė, R., & Gudžinskienė, V. (2017). The development of independent living skills in young adults with intellectual disability in sheltered housing accommodation. *Society. Integration. Education: Proceedings of the scientific conference, May 26th–27th, 2017, Vol. 3* (pp. 265–276). Rezekne: Rezekne Academy of Technologies.
- Rimkus, V. (2015). Neapibrėžtumo aspektai socialiniame darbe. *Tiltai*, 70(1), 99–113. <https://doi.org/10.15181/tbb.v69i1.1053>.
- Robbins, S. P. (2003). *Organizacinės elgsenos pagrindai*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Samsonienė, L., Malkin, M. B., Kairys, J., & Juozulynas, A. (2017). Šeimų, auginančių vaikus su autizmo spektro sutrikimu, gyvenimo gerovė. *Sveikatos mokslai*, 27(3), 76–83. <https://doi.org/10.5200/sm-hs.2017.045>.
- Shinina, T.V., & Mitina, O.V. (2019). Design and validation of the “Adolescents’ readiness for independent living” questionnaire: Assessment and development of life skills. *Psichologicheskaya nauka i obrazovanie*, 24(1), 50–58. <https://doi.org/10.17759/pse.2019240104>.
- Sučylaitė, J., & Platakytė, J. (2016). Aplinkos poveikis šizofrenija sergančių vaikų agresyvumui. *Reabilitacijos mokslai: slauga, kineziterapija, ergoterapija*, 1 (14) 2016, 62–73.
- Žydžiūnaitė, V. (2012). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Klaipėdos valstybinė kolegija.

CHANGES IN THE CONTENT OF SOCIAL WORK WHEN PROVIDING SERVICES TO CHILDREN WITH INTELLECTUAL AND (OR) MENTAL DISABILITIES IN COMMUNITY-BASED CARE HOMES FOR CHILDREN

Prof. dr. Vida Gudžinskienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Lilita Rimkevičė

Vija social care centre, Lithuania

Summary

Due to obligations to the European Union and non-governmental organisations, the process of the transformation of institutional care began in Lithuania in 2012 with the goal “by 2030 to develop a consistent and coordinated system of assistance and services that would enable every disabled child, child deprived of parental care, disabled person to receive individual services and necessary assistance according to one’s needs, to get involved and participate in the life of the community without social exclusion, for every disabled child deprived of parental care to grow in a safe and developmentally friendly environment in the biological, in the absence thereof – in a foster family, in exceptional cases creating conditions as close as possible to the family ones” (Order of the Minister of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania “Concerning Approval of the Strategic Guidelines

for Deinstitutionalisation of the Social Care Homes for Disabled Children, Children Deprived of Parental Care, and Adult Disabled Persons”, 2012). The successful implementation of the goals of deinstitutionalisation requires the involvement of employees working in social care structures. Therefore, employees of care institutions are identified as one of the tools to implement changes in the provision of social services. T. H. Butler and C. K. Hammond (2003) claimed that the loyalty of institutional staff helps institutions to fulfil their functions. J. Campbell et al. (2018) emphasised the importance of social workers' values, knowledge, and skills in the implementation of the rights of persons with disabilities.

In the context of transformation, the integration of recipients of services into the community is a particularly important aspect when providing social care services. When working in a community with children with disabilities, in order to achieve full integration into the community, the nature of the work of a social worker acquires a different form than when working in an institution.

The research object of this paper is the content and functions of the work of social workers in the transition from institutional to community-based services. The aim of this article is to reveal the content and functions of the work of social workers in the transition from institutional to community-based services based on the experience of social workers working with children with intellectual and (or) mental disabilities. The following methods were used: theoretical – in the comparison and generalisation of scientific literature and documents; empirical – via semi-structured interviews for the collection of qualitative data; and qualitative content analysis – in the analysis of interview data. In order to reveal the content and functions of the work of social workers in the transition from institutional to community-based services, qualitative research was conducted and the experience of social workers working with children with intellectual and (or) mental disabilities was analysed. This article analyses the following question: How do the content and functions of social work change when providing long-term social care services in a community?

There were 7 social workers who participated in this research, and the research sample was targeted and criterion based. The applied criteria selected social workers: 1) with a degree in social work; 2) working with children with intellectual and (or) mental disabilities in community-based care homes for children; and 3) with no less than six months of work experience in community-based care homes for children. The exact number of respondents was revealed during the initial analysis of the interview text; when the analysis of the interview material revealed a lack of new information, then the data collection interviews were no longer carried out (Žydzūnaitė, 2012). This research was conducted from October 2020 to March 2021, and followed the principles of voluntariness, goodwill, and confidentiality (Creswell, 2009). In accordance with these principles, this research was organised in such a way that the subjects did not experience any physical or material inconveniences. The subjects, who voluntarily agreed to participate in the research, were contacted by phone to arrange the most appropriate time and place for them to participate in the interview. The subjects were informed in detail about the ethical principles of the research, and were able to withdraw from the research at any time. To ensure confidentiality, the names of the subjects were depersonalised and the names of places were changed. Interview quotes are supplied in their authentic and uncorrected forms.

The results of the research revealed that the reorganisation of social care structures inevitably influenced the change in the organisation of the provision of social care services. A

change in the provision of social care services affects the content and functions of the work of a social worker employed in a community-based care home for children.

There are employees of various posts working in institutional social care structures. Therefore, the organisation of work takes place through the structural division of work functions among separate units within the care institution. The provision of social care services in community-based care homes for children changes the order of work organisation, and some posts cease to exist. Thus, in the context of the transformation, for social workers employed in community-based care homes for children the content of the work was supplemented with new functions, including: the purchase of food products and ensuring food production and organisation, the care of clothes and bedding, conducting employment activities, the need to take care of the household, having to go and update the child's documents by themselves, and ensuring distanced education. It should be noted that the provision of social care services in community-based care homes for children is a relatively new way of providing services, thus care institutions do not have a unified way of exchanging the documents of children with intellectual and (or) mental disabilities – there are social care institutions where there has been no change in the way documents are exchanged. The provision of distanced education by a social worker employed in a community-based care home for children was carried out only during the period of the COVID-19 quarantine in Lithuania. This research revealed that social workers employed in community-based care homes for children assume new responsibilities related to the child, including: responsibility for the child's health, responsibility for administering medication, and responsibility when travelling with children by public transport. This research also showed that, during the transformation, the responsibilities of social workers increased to include: cooperation with medical staff, cooperation with schools/educational institutions, cooperation with other institutions concerning leisure/employment, maintenance of the heating system, the search for solutions to household issues, the maintenance of territory, and the provision of information on home meter readings.

This research also highlighted the unchanged functions of social workers in the context of transformation. According to the researchers, when providing social assistance to children with intellectual and (or) mental disabilities, great attention is paid to the development of independence. It should be noted that when working in an institution with children with intellectual and (or) mental disabilities, the development of independence was also encouraged. In the provision of social care services, it is important to preserve and maintain the service recipients' contact with relatives. The respondents noted that when providing social assistance to children with intellectual and (or) mental disabilities, they try to maintain close contact with the children's relatives and family members. The function of communication and cooperation with the relatives of the service recipients was not affected by the process of transformation.

The role of the social worker working in community-based care homes for children with intellectual and (or) mental disabilities becomes multifunctional and multifaceted. Due to environmental factors, the activities of a social worker become variable, uncertain, and require skills in different areas. In community-based care homes for children, all issues related to household care, such as the maintenance of the heating system or the organisation of the maintenance of territory, are also included in the field of social work. The subsequent change in the functions of social work risks forming a new social worker identity

that is different from what is usually seen. Therefore, when providing social care services in community-based care homes for children, it is expedient for the heads of institutions to analyse the need for staff in various positions, and for specialists to organise work in such a way that household and territory maintenance issues would not be left to be taken care of by social workers alone. It should be noted that, in community-based care homes, a closer relationship with the child and the involvement of the child in household chores are likely to contribute to the better preparation of children for independent living.

Keywords: *children with intellectual and (or) mental disabilities, community-based care homes for children, institutional care transformation, a social worker.*

Vida Gudžinskienė, socialinių mokslų (edukologija) daktarė, Mykolo Romerio universiteto, Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto, Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: gyvenimo įgūdžių ugdymas (is), ugdymo proceso modeliavimas, sveikatos saugojimas, stiprinimas ir ugdymas, įvairių asmenų, kurie mokosi, kompetencijų raiška, socialinių kompetencijų ugdymas, socialinių darbuotojų ir pedagogų rengimas.

Vida Gudžinskienė, Doctor of Social Sciences (Education) and professor at the Institute of Educational Sciences and Social Work at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas include: modelling of educational process, (self-)development of life skills, health protection, promotion and (self-)education, expression of different student competences, development of social competences, and social worker and teacher training.

Lilita Rimkevičė, socialinių mokslų magistrė, Socialinės globos centro „Vija“ vyriausioji socialinė darbuotoja. Mokslinių tyrimų kryptys: socialinis darbas globos struktūroje.

Lilita Rimkevičė, Master of Social Sciences and chief social worker at the Vija social care center. Research areas include: social work in the care structure.